

FADERN EFTER VILKEN ALLT FADERSKAP HAR SITT NAMN

Kristendomen som uppenbarelse av Fadern

Jesus kom för att uppenbara för oss Gud som Fader, ett ord som inte bara anger ursprung, utan också ömhet. Inte en ”gudomlig upphovsman”, som kanaanéernas baaler, vars brunst befruktade naturen, biologiska gudar som man hyllade i helgad prostitution, i erotikens paroxysm där personen försvinner och motparten inte längre har ett ansikte (detta är skälet till att namnet Fader bara är ett bland andra i Gamla testamentet och används med försiktighet). Alltså inte en köttslig ”avlare”, utan abba, fadern som beskyddar, bär, vägleder och hjälper sitt barn att växa andligen genom en trogen och osjälvisk kärlek; fadern man vänder sig till i tillitens enkelhet, utan att dölja någonting. Ty den bästa översättningen av ordet ”abba” är utan tvekan ”pappa”. Vi måste våga säga det utan den slentrian som hör till kristenhetens bild av en snäll Gud, snarare i den fruktan och bävan som det hisnande avståndet till den levande Guden väckte hos Israel. Då kan man uppleva vidden av uppenbarelsen, som om den onåbare Guden avslöjade sin hemlighet och gjorde sig nära och delaktig. Den tidiga kyrkans teologer sade därför gärna att namnet Fader är större än namnet Gud... Fadern ger sig själv i sitt Ord, i det oerhörda liv som så har uppenbarats i djupet av den gudomliga avgrunden. Identiteten mellan Fadern och Ordet är fullständig, och ändå finns skillnaden som gör kärleken möjlig. ”Ingen känner Sonen, utom Fadern, och ingen känner Fadern, utom Sonen” (Matt 11:27). Kristus gör sig ständigt till ett med Fadern och betonar enheten mellan dem i väsen, liv och vilja: ”Fadern älskar Sonen och har lagt allt i hans hand” (Joh 3:35). ”Sonen kan inte göra något av sig själv, utan bara det han ser Fadern göra... Fadern älskar Sonen och visar honom allt vad han själv gör” (Joh 5:19-20). ”Jag följer inte min egen vilja, utan hans vilja som har sänt mig” (Joh 5:30). ”Jag talar såsom Fadern har lärt mig” (Joh 8:28). Allt når sin höjdpunkt i Johannesevangeliets stora förkunnelseord: ”Jag är i Fadern och Fadern i mig” (14:11); ”Jag och Fadern är ett” (10:30). Johannes förstod att Jesus är den älskade Sonen, Gud i Gud, ”själv Gud och alltid nära (eller snarare: tillvänd) Fadern” (1:18). Fadern insveper Sonen i sin kärlek, han låt honom vila i kärlek...

Men Fadern uppenbarar sig inte bara i Sonen, utan också i den Helige Ande. Kärleken i vilken Fadern låter sin Son vila får uttryck i Anden. Som Pater Guillou påpekar i *Mystère du Père* är att ”förbli i kärleken” just att vara ”nära Gud”; det är alltså liksom Guds moderlighetsmysterium. För att beskriva den gudomliga ömheten använder Bibeln ofta ett ord som anspelar på den barmhärtighet som liksom ”vrider om tarmarna” på en mor som ömmar för barnen;* ”som en mor tröstar sitt barn, så skall jag trösta er” (Jes 66:13). Klemens av Alexandria skriver om Gud: ”Genom sin gåtfulla gudomlighet är han Fader, men kärleken får honom att bli till mor. Fadern förkvinnligar sig i kärlek. Det klaraste tecknet på detta är denne Son som han själv föder” (*Kan den rike räddas?* stycke 37). Faderns mysterium innebär, långt ifrån all sexuell symbolik, att ”Gud är kärlek” (1 Joh 4:16).

Skapelsen är ingenting annat än en förlängning av denna kärlek. Gud skapar genom sin Son, så att vi skall kunna bli barn i honom. Han uppehåller oss med sin Ande. Och eftersom vi har dragit bort från honom, eftersom vi har stängt in oss i ett ”dött liv”, kommer han själv och söker oss i sin Son för att utgjuta sin Ande över oss. Fadern, som Origenes har påvisat, lider på ett gåtfullt sätt tillsammans med sin Son i Getsemane och på Golgota, naturligtvis inte i sin gudomlighet, men i sin person som är förenad med Sonen i en fullkomlig kärlek. Jesu offer är ett försoningsoffer, ett som leder människan tillbaka till sin Gud. Det är ett glädjerikt offer som blir till en tragedi genom blindheten hos dem vars öde Jesus sammanfattar. ”Varför skulle Fadern begära den enfödde Sonens blod när han inte ville ta emot Abrahams offer av Isak?” frågar Gregorios av Nazianzos. ”Är det inte uppenbart att Fadern varken begär offret eller vill ha det, utan att han tar emot det för att förverkliga sin plan? Människan måste levandegöras av Guds mänsklighet, han måste kalla oss genom sin Son” (*Om påsken*). Hädanefter blir vi söner i Sonen, i Kristi sakramentala kropp, vi träder in i Treenighetens stora kärleksomlopp. ”Liksom du, Fader, är i mig och jag i dig, må också de vara ett i oss” (Joh 17:21). ”Åt dem som tog emot honom (Kristus) gav han rätten att bli Guds barn” (Joh 1:12). Det är den Helige Ande som, genom att infoga oss i Kristus, föder oss ”som en mor” i Kyrkan och gör oss till barn: ”Alla som leds av Ande från Gud är Guds söner... Ni har fått en ande som ger söners rätt, så att vi kan ropa Abba, Fader!” (Rom 8:14-16). När han låter oss be ”Fader vår” med honom, i honom, ger oss Jesus rätt att säga ”abba” som han, han har fått oss att upptäcka en faders närvaro och

*”Tarmarna” förekommer i den franska Bibeln – men inte i den svenska – bland annat på följande ställen: Jes 49:15, 63:15 och Jer 31:20 (Ö. anm.).

ömhet i gudomlighetens avgrundsdjupa Källa. Vi talar alltså till Fadern genom Sonen – likt ett barns tillit som öppnar för oss förblivandet i kärlek, detta rike som en mycket gammal variant av Fader vår identifierar med Anden. ”Sannerligen, den som inte tar emot Guds rike som ett barn, han kommer aldrig dit in” (Luk 18:17).

Det andliga faderskapet

”Jag vill falla på knä för Fadern, efter vilken allt vad fader heter i himlen och på jorden har sitt namn” (Ef 3:14-15). Efter inkarnationen kan hela människohistorien beskrivas som historia om faderskapet, om de karikatyrer och revolterna dessa har förorsakat, ända till vår egen tids påstådda ”faderns död” (men det är redan länge sedan nu...).

Faderligheten har, förr som nu, nått sin höjdpunkt i ”andliga fäder”. De har aldrig upphört att finnas i Kyrkan, vare sig i öst eller väst. Det finns knappast någon människa med ett djupt inre liv som inte har inspirerats under längre eller kortare tid av ett sådant faderskap.

Fader i denna bemärkelse är den som själv blir ”andlig”, den som genom en lång askes öppnar sig för de Andens energier som strömmar ut från Kristus, död och uppstånd. Anden låter honom träda in i det eviga sonskapets glädje, han fogar in honom i Faderns adoptionsplan. Människan är då Guds avbild, inte bara Sonens, utan verkligen Faderns: liksom denne ger hon Anden som befriar och levandegör. Förutsättningen för denna öppenhet gentemot den ursprungliga kärleken är en smärtsam självförsakelse och att man vinner den *ödmjuka kärlek* som lyfter av maskerna, förlöser neurotikerna, smular sönder hjärtat av sten och försätter människan i ett konstant ”bönetillstånd”, så att hon av Gud kan ta emot uppenbarelsen av sin nästa och förmågan att ”döma mellan andarna”. Den andlige fadern är först och främst en som bara finns där som utstrålning, inspiration och exempel: ”var en förebild för dem, inte en lagstiftare”, sade en ökenfader till en av lärjungarna som hade nått andlig mognad. Den andlige fadern dominerar inte; han vittnar om ett företräde som kommer till uttryck i en större kärlek, en större ödmjukhet. Ibland räcker det med ett gåtfullt ”livsord”, ibland med ett visst slags tystnad. Det händer också att ”fadern” ber sin ”son” att öppna sig för honom i fullkomlig tillit: han tar då på sig sin lärjunges synder, samtidigt som han får honom att mogna, inte så mycket genom envis viljeansträngning som genom hjärtats vakenhet. Målet är alltid att befria: fadern drar sig undan, sonen blir i sin tur fader. En historia från öknen lyder:

Abba Mose sade en dag till den unge brodern Sakarias: Det är du som skall säga vad jag måste göra. När han hörde detta kastade sig Sakarias för den gamles fötter och sa: Du överlämnar dig själv åt mig, fader? Den gamle svarade honom: Tro mig, Sakarias, min son, jag har sett den Helige Ande komma över dig och hädanefter är det jag som måste fråga dig om råd.

Andligt faderskap är en helt personlig gåva. Ändå är det viktigt att den så ofta som möjligt förenas med biskopens och prästens institutionella karisma. Ignatios av Antiochia vid 100-talets början, sade ibland om biskopen att han är Sonens avbild, ibland att han är Faderns. Biskopar och präster är kallade till att bli profeter för Guds plan, som är att vi adopteras som hans barn. De bär på ett offerande och befriande faderskap som vittnar om "Faderns mysterium".

Återuppfinna faderskapet

Att analysera det förkastande av fadern som är ett särdrag hos moderniteten och som utmålar all "vertikal" struktur som förtryck skulle ta för mycket plats här. Bakom detta ligger förmodligen kristendomens tvetydiga historiska erfarenhet. Jag tänker på den juridiska förståelsen av frälsningen som Anselm av Canterbury utvecklade och som, åtminstone för gemene man, verkade dra slutsatsen att Fadern krävde Sonens lidande och död för att stilla sin vrede. Detta är ett återfall till arkaiska föreställningar som René Girard har arbetat på att "montera ned" ända sedan han skrev *La violence et le sacré*, i ljuset just av den fulla evangeliska uppenbarelsen. Till denna föreställning, där Fadern framstår som Sonens mördare, kan man lägga den kyrkliga auktoritetens besmittelse av världslig makt, både kejsarlig och feodal. Samtidigt fortsatte tunga patriarkaliska traditioner att väga på familjerna. Det symboliska mordet på Sonen, en hämmande klerikalism och en blind patriarkalisk disciplin har gett upphov till denna viktiga aspekt av moderniteten, sonens uppror mot fadern, det ständigt upprepade mordet på honom, ända tills allting blir horisontalt och de faderlösas samhälle börjar söka efter en ny och annorlunda far.

Tiden är alltså kanske inne för att återupptäcka faderskapet i ljuset av uppenbarelsen, som låter oss se mysteriet med Fadern som inte dödar Sonen, sönerna, utan uppväcker dem genom att ge dem livets Ande, och därmed en skapande frihet.

Vad ett förnyat faderskap kräver är i grund och botten något som liknar ett offer. Mannens och kvinnans kärlek innebär (borde innebära) en viss ömsesidighet. Faderns kärlek till barnet måste ta avstånd från ett slags possessiv frestelse, från all längtan efter att göra barnet till en förbättrad avbild, där faderns misslyckande kompenseras eller hämnas. Det finns en stor ensamhet i faderns kärlek till barnet, ty det kräver en lång tid innan barnet kan bli hans vän, och om han blir det är det nödvändigtvis när han lämnar honom. Det är en ensamhet som endast bönen kan fylla och, i möjligaste mån, förvandla till förbön. Faderskapet tar formen av auktoritet, av krävande auktoritet som barnet behöver för att hävda sig, både genom att sätta sig emot fadern och genom att anamma honom inom sig. Fadern undanröjer inte hinder och svårigheter för barnet, men han gör så att de inte blir oöverkomliga, utan tvärtom hjälper det att växa, som vore de steg i en initiation. Det är som en trädgårdsmästare som beskär trädet för att det skall bära mera frukt. För att inte förödmjuka, utan ge andligt liv (den som avlar ger fysiskt liv, fadern ger andligt liv), måste den faderliga auktoriteten grunda sig på (och långsamt bli ett med) närvaro, respekt och föredöme. Det finns med andra ord inte något faderskap utan transcendens. Fadern kan vara sådan endast om han vittnar om tillvarons mening, om han säger att döden är oundviklig och att det finns vägar som leder igenom och bortom den, om han låter förstå skillnaden mellan en själv och andra och därmed den särskilnad (i ordets alla bemärkelser) som gör ett verkligt möte möjligt. Därigenom befriar han barnet från frestelsen till incest med modern – en vägran att acceptera just tiden, döden, den svåra meningen med tillvaron och nästan. Ty människan är inte bara ett djur som kan vara far, som behöver en far (om nu denne är upphovsman eller ej, det finns ju gudasända substitut...); hon är också det enda djur som vet att hon skall dö, och det enda som är medvetet om att incest är tabu. Med en överdrift kunde man säga att fadern representerar avståndet till Gud, och därmed också till nästan, medan modern representerar närheten till dem. Fadern utan modern kan inte betyda någonting annat än separation. Modern utan fadern kan inte betyda någonting annat än sammansmältande. Tillsammans öppnar de gemenskapens väg för barnet. Fadern bryter upp livet för att möjliggöra den nödvändiga övergången från en nivå till en annan. Modern välsignar livet och försäkrar dess fruktbarhet...

Den som inte har upplevt en verklig faderlig närvaro har svårt att förstå den personlige Gudens transcendens. Detta leder, i vår faderlösa tid, till de asiatiska religionernas

framväxt; de ger (åtminstone här, där borta är det mindre säkert) uttryck för trängtan efter uppgående i en feminin gudomlighet. Människan utan någon faderlig dimension vore ett egendomligt släkte: djurmänsklighet istället för Gudsmänsklighet... Det räcker med att läsa början av Romarbrevet för att se länken som aposteln upprättar mellan gudsfröghätenhet och faderskap, narcissism och sexuell osäkerhet (förvändhet och pedofili), kort sagt avgudadyrkan...

Annars är det också sant att det sista ordet aldrig är sagt, att Gud inte låter sig bindas av vår psykologiska determinism och kommer för att söka oss i vårt helvete; att även en människa som alla har övergett kan finna en verklig andlig fader... Gud ger oss andliga fäder, i synnerhet sådana som själva inte vet om att de är det!

Gud ger oss asketer, människor med utstrålning. Det kommer en tid, när barnet har vuxit upp, då enbart faderns tysta väsen kan bära vittnesbörd. Det är faderns "passion", hans egen röst, att låta sin son möta risker och lidande ensam när tiden är inne. Då kan han inte vara annat än bön och närvaro, erbjuden med största försiktighet och största omdöme, ty tonåringen kommer kanske att närma sig honom på ett osammanhängande och lite klumpigt vis för att försöka upprätta en ny vänskap vuxna emellan, fast utan att vara på samma plan: sonen eller dottern skyddas ännu av ett stort lager tid, medan fadern vet att döden närmar sig... Allting rör sig framåt, som vi kan se.

Fadern skall dö. Sonen blir i sin tur far. Då kommer han kanske att förstå hur mycket han fick av sin egen far. Så följer släkte på släkte likt ett vattenhjul som fyller ett och samma ämbar, ty faderns kärlek till sina barn blir inte bara till kärlek i retur utan också till sonens kärlek till sina barn. Det finns mycket slam i vattenhjulets hinkar och det finns mycket slam i våra liv som söner och fäder. För somliga kan det tyckas att vattenhjulet bara cirkulerar dödens vatten under en tom himmel. Fäderna fortsätter att döda sina söner och sönerna sin far. Istället för att läsa Freud kan man läsa Dostojevskij i *Bröderna Karamazov*: "Vem har inte någon gång velat ta livet av sin far?" "En huggorm äter en annan, det är bådas öde", faderns såväl som sonens.

Här kan man se vilket ansvar de kristna bär på. Det levandegörande faderskapets mysterium är dem anförtrott (liksom åt judarna, fast på ett mindre radikalt vis). I de heligas

samfund snurrar släkternas vattenhjul, genom slam och blod låter det kärlekens vatten porla och – vilket under! – det rinner åt båda hållen: i Kristus – sonen som inte bara kommer från Fadern, utan också återvänder till honom och blir vuxen i sin mänsklighet, inte därför att han lämnar honom, utan därför att han inte lämnar honom – i Kristus vänder Gud ”fädernas hjärtan till barnen och barnens hjärta till fäderna” (Mal 4:6). Ingen glädje kunde vara större.

Olivier Clément